

Yabancı Sözlerin Günümüz Edebiyatındaki Görünümü

Âdem TERZİ

Araştırmanın *Türk Dili* dergisinin 726. sayısında yayımlanan ilk bölümünde 1980'den günümüze kadarki süreçte yayımlanan 11 eser ele alınmış ve eserlerin dili yabancı sözlerin kullanılışı açısından incelenmişti. İnceleme bulguları 'değerlendirme' başlığında verilirken genel değerlendirmede yer alacak kimi noktalara ise kısaca değinilmekle yetinilmişti.

Yabancı sözlerin günümüz edebiyatındaki kullanımı konusunda genel bir değerlendirmeye varmak amacını taşıyan araştırmanın ikinci bölümünde ise 14 eser daha aynı yöntemle incelenmiştir. Araştırmanın ilk bölümünde olduğu gibi eserler yazarların dil tutumu hakkında ön araştırmaya bağlı olmayan rastgele okumalarımızla belirlenmiş, yalnızca belli bir dilin kullanımını zorunlu kılacak (belli bir dönemi veya belli bir alanı işleyen/anlatan) ürünler dışarıda bırakılmıştır. Çünkü günümüzden uzak dönemleri konu edinen eserlerin şöyle veya böyle o dönemin dilini de kullanacağı açıktır. Terimler ise yabancı sözlerin dile girişinde önemli bir etkidir. Türkçeleştirme çabalarında başarı sağlanan alanlar olduğu gibi yabancı terimlerin hâkimiyetin sürdüğü alanlar da az değildir. İçeriğinde bu tür alanlara yoğun olarak yer veren eserlerde yabancı sözlerin kullanımı da doğal olarak artacaktır.

Söz gelimi Erendiz Atasü'nün *Gençliğin O Yakıcı Mevsimi* romanının kahramanları doktordur ve yazarın kendisi de eczacı olunca romanda bu alanlarla ilgili terimler kullanılmaktadır. Eserdeki Batı kökenli yabancı sözlerin sayısını da bu terimler çoğaltmaktadır: *poliklinik, asistan, psikiyatri, vajener, virüs, mikroskop, pediatri, steril, enjekte etmek, narkoz, adrenalin, sperm, pubis, refleks, enfark* gibi. Atasü, bu tür yabancı terimler için *sağaltmak, esriklik, sanrı, güdü* gibi yaygın karşılıklar varsa bunları tercih etmektedir. Yazarın genel dil tercihin de bu yönde olduğu söylenebilir. Terimler dışındaki Doğu ve Batı kökenli sözlerin de az çok yaygınlaşan bir karşılığı varsa eserde bunlar kullanılmıştır: *deneyim, ayırında olmak, yanılısama, koşut, algı, imge, yanıt, konuk, anı, oylum, anumsamak, devinim, yeti, edilgen, betimleme, eril, yazgı, etkin, eğretileme, dişil, özsu, erk, varsıl, günce* gibi. Atasü, *sürücü (şoför), dinlence (tatil), yontu (heykel), ağlatı (trajedi, facia), özyaşamsal (otobiyografik), gizilgüç (potansiyel), özseverlik (narsizim),*

erildişil (*hermafrodit, hünsa*), yengi (*zafer*), kötücül (*habis*), yapıntı (*tasni*), gömü (*defin*) gibi yaygınlaşmamış karşılıkları da tercih edebilmektedir.

Eserin üzerinde durulması gereken başka bir yönü ise kimi kavramları karşılamak üzere yeni sözlerden de yararlanılmasıdır: *Özgüç, özsavunu, kaynaşım* gibi. Bu tutum, eserin ortalarında “Varsın sözlükler kaydetmesin! Tomris’in dile armağanı olsun ‘kaynaşım’ sözcüğü!” biçiminde dile getirilmektedir.

Yazarın dil tercihinine bağılı olarak eserde Doğı kökenli sözlerin kullanımı fazla değıldir. Kullanılan yabancı sözlerin bir bölümü ise karakterlerin dilinden esere girmiştir. Karakterlerin dilini yansıtmaya amacı, kimi ikili kullanımlara da yol açmıştır: *mesele/sorun, hayat/yaşam, sağaltım/tedavi, kader/yazğı* gibi. Ancak bunların sayısı fazla değıldir.

Terimlerin dile etkisini göstermesi açısından *Bir Şapka Bir Tabanca* adlı eser ise örnek niteliğindedir. Celil Oker’in polisiye romanında geçen yabancı sözlerin büyük çoğunluğu terimlerden oluşmaktadır. Kahramanın uğraşı alanlarından olan ‘aikido’ ve ‘havacılıkla’ ilgili *dojo, sensei, ukemi, tatami, shomen uchi, uke, hara, tekagami, junte, tenkan, frequent flyer, ex-kaptan, pist* gibi yabancı sözlerin yanı sıra *tayt, play tuşu, hoparlör, poligon, şarjör, ceck-up, portmanto, blucin, antre, berjer, komodin, koridor, dermatolog, sensör, sifon, prospektüs, klozet, alerji, refleks, hol, apartman, röpdöşambr, kriz, balistik, kardiyooloji, sweat-shirt, koraner dilatör* gibi yabancı sözler, giyim kuşamdan mimariye tıptan teknolojiye kadar pek çok alandaki Türkçeleştirilemeyen terimlerin dilin yabancılaşmasındaki payını göstermektedir. Zamanında karşılık bulunamayan yabancı terimler dile yerleşmekte, sonradan bulunan karşılıklar ise tutunamamaktadır. Geçmişte yabancı terimler için karşılık bulunmaya çalışılmışsa da günümüzde özellikle bazı alanlar için bu çabanın yeterli olduğu söylenemez. Dolayısıyla eserde son dönemlerde yaygınlaşan terimlerden de bolca örnek var: *sit-com, mouse, flight simulator, squash, cool, billboard, play (tuşu), charter*.

Eser, yabancı sözlerin dile yerleşmesinin diğere sebepleri üzerine de önemli bilgiler sunmaktadır. Bir kere eserdeki yabancı sözlerin bir bölümü özel ad biçiminde karşımıza çıkmaktadır. *İstanbul Modern, Triple X, Papermoon* gibi var olan veya roman için tasarlanan işyeri adları, yabancı sözlerin girişinde bu alanın etkisini göstermektedir.

Romanda yabancı sözlerin kullanımını artıran başka bir öge de karakterlerin yabancı dil bilgisidir. Romandaki iyi derecede yabancı dil bilen kişilerin bu bilgisi, Türkçe konuşmalarına da sızmaktadır. Bunlardan bir bölümü cümle yapısında olup (... *don't say that; I am embarrassed, totally embarrassed*) içerikleri konusunda herhangi bir açıklama da verilmemektedir. Türkçe konuşmaların arasına serpiştirilen *false alarm, really, people talk* gibi ifadeler ise dile yerleşmeye adaydır. Özgün biçimleriyle verilen bu tür yabancı sözler, özel ad olmadıkları hâlde, çoğı eserde olduğu gibi, yapım ve çekim eklerinden kesme işaretiyle ayrılmaktadır.

Yukarıdakilerin yanı sıra *rutin, teori, versiyon, süper, pozisyon, koordinatör, medya, siluet, portatif* gibi dilde karşılığı olan sözlerin de sıklıkla kullanılması, eserde yabancı sözlerin yoğunluğunu oldukça artırmıştır. *Modunda olmak, mesajı almak, konsantre olmak, kontrol etmek, şoke olmak* biçimlerdeki kalıplaşmaya yatkın yapılar da eserde bolca geçmektedir.

Kısacası eser, yabancı sözlerin kullanılma sebepleri açısından bolca örnek içermektedir. Kahramanın kendini tanıtırken kurduğu beş satırlık cümle de aslında eserin bu yönünün özeti gibidir: “*Şu Hava Kuvvetleri’nden müstafi, THY’den kovulma, kendisine saygısı olan hiçbir ‘frequent flyer’ın adını bile duymadığı sekizinci sınıf charter şirketlerinde bile tutunamayan, şu sıralar sayenizde MS Flight Simulator’un Cessna’sını her çakışında inatla bir daha yükselen eski pilot, ex-kaptan, nevezuhur ve artık emekliliğe niyetli özel dedektif Remzi Ünal.*”

Bu yapıda ve eserin tamamında geçen Batı kökenli sözlerin kullanılma sebepleri belirlenmeye çalışılmıştı. Ancak cümledeki *müstafi* ve *nevezuhur* sözlerinin kullanımı bu sebeplerle ilgili görünmektedir. Çünkü eserin genelinde Doğu kökenli yabancı sözlerin kullanımı okuyucuyu zorlamayacak seviyededir ve gündelik dilde yer almayan sözlerden kaçınılmıştır. Hatta kimileri yerine *kişiliksiz, bilinç, sorun, içten, öneri, gizem, olanaksız, konukluk, olumlamak* gibi yaygınlığı çok da fazla olmayan karşılıklar bile kullanılmıştır. Dolayısıyla *müstafi* ve *nevezuhur* sözlerinin kullanımı yazarın genel dil tercihiyle ilgili görünmemektedir. Kullanımdan düşmüş sözlerin veya ‘ex-’ gibi fazlaca popüler yapıların kullanımı üslupla ilgilidir ve söyleme alay tadı katmak amacını taşımaktadır. Yabancı sözlerin bu tür kullanımı başka eserlerde de karşımıza çıkmaktadır.

Bunlardan biri olan ***Sinek Isırıklarının Müellifi*** adlı romanında Barış Bıçakçı, benzer bir üslupsal tercihi “Nedense, bir saatçiyle konuşurken eski kelimeler kullanması gerektiğini düşünüyordu.” biçiminde dile getirmektedir ve ilgili konuşmayı *hususî, mahrem, idrak etmek, lazım gelmek* gibi sözlerle kurmaktadır. Dolayısıyla Barış Bıçakçı’nın ‘eski’ olarak nitelediği kelimelerden daha ağır diyebileceğimiz Doğu kökenli kelime yoktur metinde. Ancak *ihtiyar, mucize, tahlil, mesafe, muntazam, meziyet, mevcudiyet, samimi, tecrübe, teşhis, mahkûm, hatıra, itaat, müteşekkil, tesadûf, imkân, mertebe, mahcubiyet, diğerkâm, vâkıf, misafir, maharetli, virane, faaliyet* gibi dilimizde karşılığı olsa da yaygın kullanılan Doğu kökenli sözler sıklıkla geçmektedir romanda.

Bıçakçı, dilimizde yaygın kullanılan *yazıcı (printer), gökbilim (astroloji), kanıt (delil), ayrıksı, yorum, belge, karmaşa* gibi Türkçe karşılıklara da eserinde yoğun biçimde kullanıyor. Ancak, ele alınan diğer eserlerin aksine romanda *kıyaslama/karşılaştırma* gibi birkaç örnek dışında ikili kullanıma rastlanmıyor. Batı kökenli sözlerden de ‘mate’ gibi birkaç örnek dışında, dilde yaygınlık kazananlarla bir karşılık önerilse de karşılığı yaygınlaşmayanlar kullanılıyor eserde.

Genel olarak yazarın dilde yaygın kullanılan sözleri köken gözetmeden kullandığı, yaygın kullanılmayan yabancı sözlerden ve önerilerden uzak durduğu göze çarpıyor. Göze çarpan başka bir durum da *Yunanlılar, sözcük haznesi* gibi anlatım bozukluklarının bu eserde de yer almasıdır.

Yalçın Tosun'un *Peruk Gibi Hüzünlü* adlı öykü kitabında dilde karşılığı olan *tabii, faaliyet, ihtimal, mahcup, meşhur, sayfiye, meziyet, misafir, alelade, yevmiye* gibi sözlerin dışında gereksiz olarak nitelenebilecek veya anlaşılması güç Doğu kökenli sözler yer almamaktadır. Eserde *pratik (kolay), problem (sorun), detay, ambulans, sempatik* dışında karşılığı olan ve gereksiz olarak nitelenecek Batı kökenli sözler de yer almamaktadır. Yazar, tercihini yaygınlaşmış Türkçe sözlerden yana kullanmış görünmektedir: *yakınlık, umursamaz, indirgemek, dizge, bilinçli, kanıksamak, yadırgamak, buyurgan, süreğen, birliktelik, izlenim, yanıt, süreç, gönenmek, yabancı, deneyim, görkemli, coşku, bilgelik, dize, imlemek, ilişkin, duyumsamak, ödünç, eklem, saygı* gibi. Eserde *almaç (ahize)* dışında yaygınlık kazanmamış karşılıklar yer almazken *problem/sorun, kesif/yoğun, restoran/lokanta* gibi birkaç örnek dışında ikili kullanımlar da görülmemektedir.

Yazar, *zihnigeri, (gözleri) hilelenmek* gibi yeni sözler kullanmanın yanı sıra kimi kalıp yapıları da farklı biçimlerde kurmayı tercih etmiştir: “**uyku durak** bilmeden”, “Sesindeki vurgu ve anlam **yukarıdan bakardan** çok...”, “... **dua etmekten** kilisenden **çıkamaz** olmuştu.” Bu tür kullanımların farklı bir söylem yakalamak amacıyla metne dâhil edildiği düşünülebilir de *geri dönmek, uyku mahmuru, gizli bir sır* gibi anlatım bozukluğu sayılabilecek yapıların da metinde yer alması, yukarıdakilerin de gözden kaçmış olma olasılığını artırıyor.

Derviş Şentekin'in *Beş Parasızdım ve Kadın Çok Güzeldi* adlı ilk romanının ilk sayfalarında 'futbol' için *ayaktopu* karşılığı kullanılmaktadır. TDK tarafından geçmiş dönemlerde önerilen fakat yaygınlaşmayan bu karşılıktan sonra eserde benzer önerilerin sıkça geçeceği, dolayısıyla yabancı sözlerin eserde fazla yer almayacağı beklentisi oluşuyor. Ancak ilerleyen sayfalarda 'ayaktopu'na göre daha yaygınlaşmış karşılıkların bile eserde yer almadığı görülüyor. Bunlar yerine *İnternet, illüzyon, dubleks, enstrüman, röportaj, fermantasyon, eleman, ekip, viraj, laptop, mesaj, mail, strateji, detay, panik, maç, pardon, orijinal, analiz, alfabetik, versiyon* gibi yabancı sözler eserde sıkça yer alıyor. Böylelikle 'ayaktopu' sözünün kullanımı, yazarın karaktere yüklediği bir renk olarak kalıyor.

Batı kökenli yabancı sözlerden bir bölümü *mailleşmek, zaplamak, format atmak, sürprizi kaçmak* gibi Türkçe eklerle veya yardımcı eylemlerle kalıplaşmaya yatkın biçimde kullanılmıştır. Eserde ve ele alınan diğer eserlerde geçen *filtre kahve, kontrol-etmek, test-etmek, strateji-uzmanı, platonik-aşk, finale-kalmak, mola-vermek, hipnotize-etmek, servis-etmek, şantaj-mektubu, otomatik-kapı* gibi yapılarıdaki yabancı sözler, benzer bir kalıplaşma yoluyla dile yerleşmişti.

Eserde bellek, saygı, tanık olmak, kırılğan, saldırgan, yanıt, sorun, anlamsız, yetenek, duygusal, ilginç, yoğun, coşku, istemsiz, kurgu, sorgulamak, yöntem, içgüdüsel, tepki, olağan, insaniüstü, kanıt, gerginlik, bilinçaltı, yaşlı, ayırt etmek, yorumlamak, veri, sakınca gibi Türkçe sözcükler kullanılmakla birlikte bazıları yukarıdakilerin eş anlamlısı olan hafıza, muhabbet, tespit, tavsiye, ciddiyet, mesele, esas, misafir, miras, mesele (sorun), şüpheli, mümkün, cümle, zarif, masum, imkânsız, tarifsiz, müsait, rağmen, yevmiye, mütevazı, ihtiyar, meşgul gibi biçimler de kullanılmaktadır. Bu ikili kullanımlar kimi durumlarda kakofoniyi önlemek ve karakterlerin dilini yansıtmak gibi amaçlar taşısa da bu durumlar dışında da dilimizde karşılığı olan Doğu kökenli yabancı sözcüklerin eserde kullanıldığı görülmektedir. Dolayısıyla eserde Doğu ve Batı kökenli yabancı sözcükler ile öneri niteliği taşıyan sözcüklerin kullanımı belli bir dengede görülmektedir ve herhangi birinden yana gözetilen bir tercihten söz edilemez.

Eserde geri dönmek, iki tane fındık, eli ayağı birbirine karışmak gibi anlatım bozukluğu sayılabilecek ifadeler yer alsın da bunların ve mazırgama, mayşe, yazıklanma, yalan olmak gibi yazı dili dışından sözcüklerin sayısı fazla değildir.

Eylülün Gölgesinde Bir Yazdı adlı eserinde Ferit Edgü ise tercihini Türkçe sözcüklerden yana kullanmış görünmektedir: olanak, yetenek, yayımlamak, anı, çağdaş, kutsal, özeleştirici, ansımak (hatırlamak), öykü, yazgı, imge, sözcük, övünç, içten, neden (sebep), büyü, kuşku, yabancı gibi. Buna bağlı olarak romanda garip, ucube, dükkân, haber, ciddi, memnun, esnaf, meydan; monokl, pardösü, portre gibi dile yerleşenler dışında Doğu ve Batı kökenli yabancı sözcükler almamaktadır.

Yabancı sözcüklerin bir bölümü kimliği meçhul, nüfus kâğıdı, muayene etmek, fark etmek, lütfetmek, teşekkür etmek, dehşet saçmak, vaki değil; fotoğraf albümü, poz vermek gibi kalıp yapılarla ve karakterlerin sözcük varlığı gereği kullanılmıştır. Ancak ansımak, değin, düşlemek, özgür, sıradan gibi bazı sözcükler, bazı bölümlerde kimi karakterlerin sözcük varlığına aykırı biçimde kullanılmaktadır.

Samimi/içten, ihtiyar/yaşlı, fark etmek/ayırdına varmak dışında ikili kullanımlarla değersemek, yazman (kâtip), yoksanmak, kuşamsız dışında dilde yaygınlaşmamış öneri ve türetmeler de eserde yer almamaktadır. Sağaltmak, yumak (yıkamak) dışında ağız özelliği taşıyan yapılar ve kalıp sözcüklerin kullanımı da eserde fazla değildir.

Sema Kaygusuz'un öykülerden oluşan **Sandık Lekesi** kitabında da tercih Türkçe kökenli sözcüklerden yanadır. Dile yerleşenlerin yanı sıra sağaltmak, ayırt etmek, yontu (heykel), duyumsamak, algılamak, konukseverlik, deneyimsiz, yaşamöyküsü, kanıtlamak, anıştırmak, gereksinim, istemsiz, doğrultusuzluk, yeti, almaç (ahize) gibi az çok yaygınlaşanlar veya tutunamayan karşılıklar da sıklıkla kullanılmaktadır eserde. Bunlardan almaç ve yontu karşılıklarının geçmiş dönemlerde önerilen ve tutunamayan karşılıklar olarak ele alınan diğer eserlerde de geçmesi, bu iki karşılık üzerinde ayrıca durulmasını gerektirmektedir ki genel değerlendirmede bu konu ele alınacaktır.

Yazarın dil tercihinine bağlı olarak eserde yabancı kelime kullanımı son derece azdır. Doğu kökenli sözlerin çoğunluğunu *gayret etmek, keşfetmek, ihmal etmek, adli vaka, meşgul etmek, fasıl geçmek, telafi etmek, tahammüli kalmamak, teklif etmek, takdim etmek* gibi deyim, terim veya birleşik sözler oluşturmaktadır. *Hikâye/öykü, samimi/içten, sempatik/sevimli* gibi ikili kullanımların sayısı fazla değildir. Türkçe sözlerle karşılanabilecek *motivasyon, sempatik, kontrol etmek, personel* gibi yabancı sözlerin kullanımı da fazla değildir. Batı kökenli sözlerin yoğunluğu sokak dilinin alıntılandığı bölümlerde artmaktadır.

Eserde dikkati çeken asıl konu, ele alınan diğer eserlerde çoğunlukla özgün biçimleri kullanılan bazı yabancı sözlerin *çekap, emar* biçiminde yazılmasıdır. Bu tercih, bu tür sözlerin eklerle ses uyumu sorununu ortadan kaldırırsa da yabancı sözlerin dile yerleşmesine zemin hazırlayacaktır.

Alleben Öyküleri'nde Ülkü Tamer sade bir dili tercih etmektedir. Türkçeye yerleşmemiş, anlamı çoğunlukça bilinemeyen Doğu kökenlilerle dilimizde karşılığı olan Batı kökenli yabancı sözler eserde yer almamaktadır. Yer alan Batı kökenli sözlerin çoğunlu da sinema, ulaşım ve futbol terimlerinden oluşmaktadır.

Eserde asıl dikkati çeken ağız özelliği taşıyan *hazna, tuluk, payyavşanı, alaca, çimmek* gibi sözlerle özellikle Şekerci Asım öyküsünde yoğunlaşan ve çoğu ilgili sözlüklerde yer almayan *arefesi bayram etmemek, bir işe bıyığını bulaştırmak, çuha giymese de kenarını görmek, gönülsüz namazı gök almaz* gibi atasözleri ve deyimlerin kullanımınıdır. Bedri Aydoęan'ın *Alleben Öyküleri*'ni ele aldığı makalesinden eserde geçen bu tür yapıların Gaziantep yöresine ait kullanımlar olduğunu öğreniyoruz.¹

Bir Cinayet Romanı'nında Pınar Kür'ün karakterlerin dilini önemseydiği ve kelime seçiminde karakterlerin söz varlığını dikkate aldığı anlaşılıyor. Bu durum, ikili hatta üçlü kullanımları da beraberinde getirmiştir: *mesele/problem/sorun, tahlil/analiz/çözümleme; sebep/neden; misafir/konuk; meşhur/ünli; psikoloji/ruh bilimi; teklif/öneri; kader/yazgı; neşretmek/yayımlamak vb.*

Doğu kökenlilerden anlaşılrlığı zor sözler eserde yer almazken özgün biçimleriyle yazılan *master* gibi Batı kökenli sözlerin diğer eserlerde olduğu gibi sonrasına gelen eklerden kesme işaretiyle ayrıldığı görülmektedir. Türkçe karşılıkların *güdü, kalıtımsal, irdeleme, istemsiz, gereksinim, olasılık, imgelem, betimleme, sanrı, gizemli, yanılısama, kanıksamak* gibi az çok yaygınlaşanları eserde kullanılmışken yaygınlaşmamış karşılıklara ya da yazarın kendi türetmelerine rastlanmamaktadır.

Karakterlerin dilinin de esere yansıtılması amacı metne doğrudan İngilizce ifadelerin girmesine neden olmuştur ki bu durum incelenen başka eserlerde de

1 Aydoęan, Yrd. Doç. Dr. Bedri (2010), "Ülkü Tamer'in Alleben Anıları ile Alleben Öyküleri'ndeki Antep", *ÇÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 19, Sayı 3, s. 183-196.

gözlemlenmişti. Ayrıca, “Hey, I know you, don’t I” gibi cümleler, bir yabancıya söylenirse de anlamları verilmemektedir. Bunların dışında *self-made-man*, *copy* gibi deyimler ve terimler de kimi zaman İngilizceyi iyi bilen bir karakterin ağzından dökülmekte ve bunların da anlamı verilmemektedir. Yabancı sözlere dile yerleşmesine yol açabilecek bu yöntemin yanı sıra eserde geçen “*Kolaj’ın daha uygun bir kelime olabileceğini itiraf ettim. Öz Türkçe kullanmak gerekirse, ‘yapıştırma’ mı diyecektik?*” ifadesi, aslında yazarın konu hakkında bilgisi olduğunu göstermektedir.

Yabancı sözlere yerleşmesinde etken olabilecek başka bir tercih de *konsantr olmak*, *şoke olmak*, *restore etmek*, *ekarte etmek*, *elimine etmek* gibi kalıplaşmaya yatkın yapıların kullanımudur. Bunların sayısı fazla değilse de *korkunç çalışkan*, *korkunç kalabalık*, *inanılmaz kötü* gibi kullanımlar da dilin kısırlaşmasına en az gereksiz yabancı kelimeler kadar etki etmektedir.

Dildeki yabancılaşmaya yol açan tutumlardan birini genel değerlendirmeye bırakarak buna eserden bir örnek vermekle yetinelim: “*Yani, kalıtımsal, ya da, daha bilimsel(!) bir deyişle genetik bir tembellik söz konusu değil.*”

Yabancı dillerde cümleler, terimler ve deyimler barındıran bir başka eser olan **Kırmızı Pelerinli Kent**, Aslı Erdoğan’ın Rio’da geçen romanı. Bir dönem bu kentte yaşayan Erdoğan, bu kentin kültürüyle ilgili kavramları bolca kullanıyor eserinde. Çoğunlukla Portekizce özgün biçimleriyle verilen bu kavramları yazar diğer eserlerin aksine ara sözlerle, yay ayrıçlarla açıklıyor: *justiceiro* (adalet dağıtıcıları), *guarana* –bir amazon yemişi-, *pagodé* –bir dans ritmi-, *partador* (kapıcı), *sertao* –kıraç toprak-, *cachaça* –bir tür rom-, *morro* (tepe) gibi. Bunlardan *gringo*, *siesta*, *papaya*, *manyok*, *marihuana*, *caju*, *capoeira*, *pareo* gibi kavramların farklı yazılışlarla da olsa dilimizde kullanıldığını biliyoruz. Erdoğan, çoğunu özgün biçimleriyle yazdığı bu tür sözleri diğer eserlerde olduğu gibi eklerden kesme işaretiyle ayırma yolunu seçmiştir.

Eserde Portekizce ve az da olsa İngilizce cümleler de yer almaktadır. Bazıların anlamları verilirken “*Quem esta fallando?*” gibi bazı Portekizce ibarelerin anlamlarının konu bağlamından çıkarılması beklenmekte veya “*I want to talk to Özgür*” gibi İngilizce yapıların artık çoğu okur tarafından anlaşılacağı düşünülmektedir.

Eserde Portekizce dışında Batı dillerinden de bolca yabancı söz yer almaktadır: *egzotik*, *cangıl*, *hijyenik*, *senkop*, *topoloji*, *aseksüel*, *astroloji*, *perspektif*, *meditasyon*, *depresyon*, *kakofoni*, *operasyon* (harekât), *sinematek*, *metastaz*, *ensest*, *ideal*, *rugby*, *graffiti*, *rap*, *kaotik*, *seans* gibi. Bunlardan *kaos*, *depresyon*, *anarşi*, *anafor* gibi kimi sözlere Türkçeleri de kullanılmaktadır metinde. Ancak bunlardan başka yaygın karşılığı olduğu hâlde kullanılan yabancı kelime yoktur. Dolayısıyla Erdoğan’ın romanında Türkçe sözlere kullanımına daha çok ağırlık verilmiştir: *bellek*, *imge*, *devinim*, *gezgin*, *anımsamak*, *yazgı*, *yitik*, *ayırımsamak*, *duyumsamak*, *alçakgönüllü*, *simgesel*, *sanrı*, *yaşamsal*,

olasılık, tinsel, söylence, yanıt, koşul, biçem, tanrıtanımaz, esin, yazım (imla), kuşak (nesil), dönemeç, öz yıkıcılık, eğretileme gibi. Az çok yaygınlaşan bu kullanımlardan başka Erdoğan, gizil güç (potansiyel), dölüt (cenin), öz yaşamsal (otobiyografik), beğeni (gusto), almaç (ahize), sağaltma (tedavi), el kitabı (broşür) gibi yaygınlaşmamış karşılıkları da kullanılmaktadır. Erdoğan'ın dil konusundaki bu tutumu, bazı eserlerde karşımıza çıkan şoke olmak, ekarte etmek, kontrol etmek gibi gereksiz kullanımlara eserinde yer vermemesiyle de kendini belli etmektedir. Dolayısıyla eserde Türkçede karşılığı olan Doğu kökenli sözler de yok denecek kadar azdır.

Ölü Kelebeklerin Dansı Hüsnü Arkan'ın bu yıl çıkan romanı. Eserde belli bir dil tercihi gözetilmemiştir. Dolayısıyla romanda dilde karşılığı olmayanların yanı sıra karşılığı olan kaos, ateist, aktif, orijinal, sempatik, sektör, sabotaj, efor, monte etmek, kontrol etmek gibi Batı kökenli sözler yer almaktadır.

Yazarın köken tercihinin olmayışı, bazı kavramların ikili üçlü biçimlerinin de sıkça kullanılması sonucunu doğurmuştur: bunalım/depresyon; sihirli/büyülü; kıyı/sahil; sorun/problem; tanrısal/ilahi, sürücü/şoför; deneyim/tecrübe gibi. Eş anlamlı sözlerin bu biçimde kullanımı gerektirecek derecede eserde karakterlerin ayrıştığı söylenemez. Eserdeki ikili kullanımlar, aslında ele alınan diğer eserlerde de sıklıkla ikili üçlü biçimleri kullanılan sözlerdir. Dolayısıyla bu sözlerin dildeki kullanım sıklıklarının birbirlerine yakın olduğu söylenebilir. Bunun dışında 'hiç' sözünün gereksiz kullanımları romanda ayrıca dikkati çekmektedir: "Çünkü ailesiyle birlikte taşınıp okuldan ayrıldıktan sonra, bir yıl boyunca hiç görmedim onu." gibi.

Sine Ergün'ün ikinci kitabı **Bazen Hayat** adını taşıyor. Kısa öykülerden ve kısa cümlelerden oluşan kitapta bu biçime uygun yalın bir anlatım göze çarpıyor. Modern, anons, ambulans gibi birkaçı dışında dilimizde karşılığı olan Batı kökenli yabancı kelime yok kitapta. Doğu kökenli sözler için de aynısını söylemek mümkün. Dolayısıyla eserde yabancıları yerine Türkçe sözlerden yana bir dil tercihinde bulunduğu söylenebilir: ikilem, betimlemek, imlemek, gereksinim, neden(sebep), yetenekli, itki, ayırdında olmak, kaygı, anımsamak, onaylamak, kuşak (nesil), etkinlik, ayrıksı, devinim, anımsamak, ergenlik, kadınsı sorunlu, bunalım gibi. Eserde yaygınlaşmamış karşılıklara rastlanmamaktadır.

Dublörün Dilemması Murat Mentеш'in çok okunan kitabı. İki kelimelelik adını oluşturan iki yabancı sözden de anlaşılabilirliği gibi eserde bolca Doğu ve Batı kökenli yabancı kelime kullanılmaktadır. Bunların müsait, şahsiyet, hafıza, ehemmiyet, mukabele etmek, maksat, imla, mukavele, müsaade, tabii, ihtimam, tecrübe etmek, nedamet, münasip, kesif, tabiat, tekerrür etmek; kriter, teorik, fonksiyon, aktüel, kampus, simültane tercüme, palyatif, orijinal, prensip, legal, illegal, elit, ambulans mesaj gibi önemli bir bölümü için dilde yaygın karşılıklar bulunmaktadır. Bu bakımdan romanda Türkçe sözler diğerlerine göre oldukça az sayıdadır.

Eserdeki *ecstasy*, *CD player*, *robocop*, *promter*, *talk show*, *life style*, *stand-up* gibi Batı kökenli sözler özgün biçimleriyle yazılmakta, sonrasında gelen ekler diğler eserlerde olduğu gibi kesme işaretiyle ayrılmaktadır. Yazar, *kategorize etmek*, *standardize etmek*, *kamufle etmek*, *jest yapmak*, *kontrol etmek*, *şoke olmak*, *bloke etmek*, *start almak*, *transa geçmek* gibi birleşik yapıları da sıklıkla kullandığı gibi *ekstra*, *komple*, *ultra* gibi yapıları da gereksiz olarak sıfat veya zarf biçiminde kullanmaktadır. *Anonslamak*, *otomatikman* gibi anlatım bozukluğu sayılabilecek yapılar da yine eserde yer almaktadır. Mentesh, kimi Doğu kökenli sözleri de Batı kökenliler gibi özgün biçimleriyle kullanmaktadır: *müdafai-i nefis*, *hal-i hazır*, *tebdil-i kıyafet*, *şah-ı merdan*, *tiğ-ı teber* gibi.

Kimi yabancı sözlerin anlamları metin içinde yay ayraçla açıklansa da açıklamaların üslubu ve çoğu yabancı sözün anlamın verilmemesi, bu açıklamaların da metnin parçası olarak tasarlandığını düşündürmektedir. Aynı şekilde birçok kavramın *mesele/sorun/problem*, *sanrı/halüsinasyon*, *kuram/teori*, *sürücü/şoför*, *meşhur/ünlü*, *tasvip etmek/onaylamak*, *tahlil/analiz*, *şahit/tanık*, *mahsus/özgü*, *çağdaş/modern* gibi ikili üçlü biçimlerinin kullanılması, karakter ağızlarının esere yansıtılması gibi amaçlara bağlanamamakta; dolayısıyla bu tür kullanımlarda tutarlılık görülmemektedir.

Leylâ Erbil'in son eseri *Kalan*'da da yabancı sözler yoğun biçimde kullanılıyor. Ancak bu yoğunluk dil konusunda herhangi bir tercihin olmayışından kaynaklanmıyor. Erbil, bilinç akışı tekniğini en iyi uygulayan yazarlardandır. Dolayısıyla roman kahramanın çağrışımlar ve imgelerden beslenen bilincinden geçenlerin kişiselliğini bozmadan, kendi tutarsızlığı ve süreksizliğiyle verebilmek amacıyla eserde hem farklı bir dil kullanılıyor hem de farklı tekniklerden yararlanılıyor. Kahramanın belleğinden geçenlerle zaman içinde sıçramalar ve montaj tekniğı gereğı kimi metin parçalarının olduğu gibi esere dâhil edilmesiyle geçmişte kalan veya yazarın kaleme almadığı metinlerdeki sözler esere girmiş oluyor. Saatli maarif takviminde geçen *eyyam-ı buhur* gibi. Böylelikle *nesil*, *inşa etmek*, *küffar*, *fettan*, *cariye*, *zebanzet*, *biat*, *hıfz*, *hafize*, *mütedeyyin*, *gark etmek*, *teverrüm*, *meyyal*, *hicap etmek*, *kemankeş*, *rengi ruhsar*, *adavet*, *fikrisabit*, *seyrüsefer*, *müesses nizam*, *sairfilmenam*, *melül mahzun*, *muazzez* gibi Doğu kökenlilerle *obelisk*, *elitist*, *apori*, *no rien de rien*, *arch de triomphe*, *otobiyografi*, *diaspora*, *lösemi*, *ramon novarro*, *long live*, *virtüöz*, *novella*, *anafor*, *miting*, *angst*, *forseps*, *nöral*, *neorönesans*, *amorf*, *ritim*, *hermafrodit*, *kategori*, *provakasyon*, *existans*, *pozitif rasyonel* gibi Batı kökenli yabancı sözler eserde bolca yer alıyor.

Yılmaz Varol'la yaptığı söyleşide² yazar, "Ben ilk kitabım Hallaç'ta öztürkçeciden de daha öztürkçeci olmaya sıvandım. Arapçadır diye 'şey' yerine 'nen' kullanıyordum. Bu

2 *Düşler Öyküler* dergisinin dördüncü sayısında (Mayıs 1997) yer alan Yılmaz Varol'un Leylâ Erbil'le yaptığı söyleşinin <http://sivildenemeler.wordpress.com> adresinde yayımlanan biçimi.

tavrımızda *Ataç'ın temiz ve berrak bir düşünce ifadesinin kaygısı vardı. Ancak giderek dili zorlamak, Hallaç'taki irkiltici sesleri çıkarmak yanlış gibi geldi bana. Şiire olan düşkünlüğümle düz yazıda da kulağa müziğe, şiire doğru bir yatak açabilmenin yollarını aradım.*" ifadelerini kullanmaktadır. Dolayısıyla Erbil, dil konusunda duyarlı olduğu kadar dilin kullanımı konusunda bilinçli bir yazardır. Dolayısıyla, anlatı tekniğine bağlı kullandığı yabancı sözlerden başka, bu tekniği etkilemeyecek bölümlerde Türkçe sözleri tercih etmektedir: *yapı (bina), eril, kalıntı, uygarlık, kitaplık (kütüphane), gereksinim, bilinç, öznellik, tanık, erk, belirsizlik, kişisel, erek, önermek, ayakyolu, kıyı, nesne, sorunlu, başkaldırı, çağ, anıt, tektanrılı, sınav, tinsel, tapınak, soylu, ataerkil, konuk, yazıt, betimlemek, yıkıntı, edilgen, esin, töz, ergen, dürtü, öznellik, nesnel, kuram, yanıt, tanrıtanımaz, bellek, neden (sebep), kargışlanmak, anımsamak, ürkü, dişil, kuşak (nesil) gibi.*

Yazar, roman kahramanının belleğindekiyle katmanlanan eserinde bu katmanların gereği olarak yazı dili dışındaki söz varlıklarından da yararlanmışır: *kostak, pörtlemek, çığırma, çavkırmak, yampirik, gurklamak, inmeli, karakoncolos, carım carım yanmak, incehastalık, dikiz etmek, gavur gibi.*

Ancak eserin asıl dikkat çeken yanı, herhangi bir alana ait olmayan, yazarın kendine has dilidir. Roman kahramanının bilincinden akanları aktığı gibi verebilmek amacıyla eserde geleneksel yazım kuralları ve söz diziminin dışına çıkılmakta, yaygın söz sanatlarının dışındaki retorik araçlardan yararlanılmakta ve söz oyunlarına da başvurulmaktadır. Buna bağlı olarak *tırmaşmak,, uzanık, vermeğimsi, bunlarsız, ablamsız, gelenece, uzaltmak, topracak, yankıma, avazlanmak* gibi yapılar yazı diline aykırı kullanılmakta; *pembebeyaz, nurkalem, camyeşil, çürükpembe, hiçveves, ölücanlar, pıyrırtı, homerosrengi, türkyetimçırakçocuk, akciğer yapımı, kendiolamamış, kükrak* gibi yeni yapılar kurulmakta ve kalıp yapılar değiştirilebilmektedir: *ömrü boyu (ömür boyu), ağız alışıklığı (ağız alışkanlığı), dur otur bilmez (dur durak bilmez), söküük dökük (kırık dökük), sedasız sessiz (sessiz sedasız), açışlı kapamışlı (açılır kapanır), yanan sönen (yanıp sönen).*

Yazar aynı söyleşide "(...) Ancak devrik cümlelerin karşılayamadığı söylenler başka arayışlara bakmamı sağladı. Örneklersem bir Afazi'nin kuramadığı cümleden yararlanarak ya da histeriye yatkın birinin, ya da öforik bir durumun dile getirilişinde hangi gramer kurallarının geçerli olabileceği sorusuyla karşılaşabiliriz. Bir insanın soluk bile almadan, üst üste yinelediği bir cümle: 'allah ile ermişler arasında habercidirler; durun! durun! peygamber nuha suların çekildiğini bildirmişlerdir' ne büyük harf tanyabilir, ne küçük harf ne virgül ne nokta; o aralara benim yapıştırdığım 'virgüllü nokta'dır.'" ifadelerini de kullanmaktadır. Buna bağlı olarak eserdeki yazı diline aykırı söz, söz öbeği ve cümle kuruluşlarını anlatım bozukluğu olarak değerlendirmek doğru değildir. Dolayısıyla, başta yabancı sözlerin kullanımı olmak üzere, anlatı tekniğini dile etki eden bir öge olarak ayrı bir başlıkta değerlendirmek doğru olacaktır.

Araştırmanın bu bölümünün değerlendirmesine gelince:

Kimi meslek, sanat ve bilim dallarının içerikte etkin olduğu eserlerde yabancı sözlerin oranı artmaktadır. Bu da tıp, bilgisayar, bazı spor dalları gibi alanlardaki terimler için Türkçe karşılık bulunamamasına, bulunanların da yaygınlaşmamasına bağlıdır.

Yabancılaşmada önemli bir etken olan yabancı iş yeri ve marka adlarının eserlere de yansıdığı görülmektedir. Ele alınan eserlerdeki bar, lokanta, otel, mağaza adlarının çoğunluğu yabancı sözlerden oluşmaktadır.

Eserin yabancı bir ülkede geçmesi veya eserde iyi yabancı dil bilen karakterlerin yer alması da yabancı sözlerin oranını artırmaktadır. Kimi yazarlarca yabancı kavramlar ara sözlerle açıklanırken kimilerince bu yola başvurulmamıştır. Bazı eserlerde ise yabancı deyimler veya cümleler de kullanılmakta, bunların bazılarının açıklamaları verilirken özellikle 'thank you' gibi ifadelerin açıklaması verilmemektedir. Bu da bu gibi 'basit' cümlelerin anlamlarının artık her Türk okuyucusu tarafından bilinebileceği düşüncesine dayanabilir.

Yabancı dil bilenlerin yanı sıra bilmeyen karakterlerin de yabancı sözleri yanlış kullanımları, Celil Oker'in eserinde olduğu gibi, bir karakter özelliği olarak vurgulanmaktadır. Bunlardan başka karakterlerin yaşı, mesleği, öğrenim derecesi gibi etkenlerin de ilk bölümdekilerin aksine bu bölümdeki eserlerde genelde dikkati alındığı; söz varlıklarının bu özelliklere göre kurulduğu görülmektedir. Bu konuda da Barış Bıçakçı'nın eserindeki "Nedense, bir saatçiyle konuşurken eski kelimeler kullanması gerektiğini düşünüyordu." ifadesi, bu tutumun romana yedirilmiş biçimidir. Bu romanın kahramanın yazar olması da konu üzerinde düşünüldüğünü göstermektedir. Yabancı sözlerle ve karşılıklarıyla ilgili görüşlerin benzer biçimde metne yedirilmesi, bu bölümdeki eserlerde öne çıkmaktadır. Bunlara eserlerin incelenmesi sırasında değinilmişti. Ayrıca yine bu bölümdeki eserlerin bir bölümünde eserin genel söz varlığına aykırı kaçan *ayaktopu*, *nevzuhur* gibi kimi kullanımlar tespit edilmiş, yabancı kelime kullanma sebeplerinin hiçbirine bağlanamayan bu kullanımlar üslupla ilgili görülmüştü. Bu konu, genel değerlendirmede daha ayrıntılı ele alınacaktır.

Bu bölümdeki eserlerde de bazı yabancı sözler özgün biçimleriyle yazılmış ve özel ad olmadıkları hâlde sonrasında gelen eklerden kesme işaretiyle ayrılmıştır. Ancak *emar*, *çekap*, *konteynır* gibi kimi yabancı sözlerin Türkçeleştirilerek yazılmaları, bu bölümdeki eserlerde daha yaygındır. Bu biçim, sesli uyumunu zorlayan yazılışlardan kaçınmaya olanak sağlasa da yabancı sözlerin dile yerleşmesini kolaylaştıracaktır. Aynı biçimde, *anonslamak*, *mailleşmek*, *zaplamak* gibi kullanımlar da bu tür sözlerin dile yerleşmesine olanak sağlayacaktır.

Dilimizde birden çok karşılığı olduğu hâlde özellikle konuşma dilinde sıkça kullanılan ve dilin yabancılaşması örnekleri olarak verilen *şoke olmak*, *okey*, *bye-*

bye, efor harcamak, ekarte etmek, legal, illegal, aktif, jenerasyon, full, full-time, komple, konsantre olmak, kriter, light, limit, start almak/vermek, star, megastar, sempatik, antipatik, maksimum, minimum, negatif, nüans, obje, proses, timing, orijinal gibi yabancı sözler ve yapıların kullanımı bu bölümdeki eserlerde ilk bölümdekilerden daha fazla göze çarpmaktadır. Ancak bu bölümdeki bazı eserlerde yaygınlaşmayan karşılıkların da tercih edildiği görölmektedir. Bunlardan özellikle almaç (ahize), yontu (heykel) ve sürücü (şoför) karşılıklarının bir dönem önerilen ve tutunamayan karşılıklar olarak birçok eserde geçmesi, bu sözlerin ayrıca incelenmesine değerdir.

Eserlerin çoğunda yaşlı/ihtiyar, samimi/içten, hayat/yaşam, mesele/sorun/problem, küfretmek/sövmek, kader/yazgı, misafır/konuk gibi eş anlamlı sözlerin ikili üçlü biçimlerinin de (kalıplaşmalar dışında da) köken farkı gözetilmeden kullanıldıkları görölmektedir. İki biçimin de genel kullanım sıklıklarının birbirine yakın oluşu bunda önemli bir etkindir.

Ele alınan bu bölümdeki eserler için de atasözleri deyimler gibi kalıp sözlerden ve yazı dili dışındaki diğer alanlardan yararlanılarak söz varlığı bakımından okuyucuya zenginlik katma amacını taşıyan özel bir çabadan söz etmek mümkün değildir. Ancak söz varlığı bakımından bu bölümdeki eserlerin ilk bölümdekilere göre daha zengin olduğu söylenebilir.

Son olarak başta yabancı söz kullanımı olmak üzere anlatı tekniğinin dile etkisinden ayrıca söz etmek gerekir. Bu bölümde ele alınan Leylâ Erbil'in son romanı, buna güzel bir örnektir. Bu konu da konu genel değerlendirme bölümünde daha ayrıntılı ele alınacaktır.

Taranan Eserler

Arkan, Hüsnü (2012), *Ölü Kelebeklerin Dansı*, İstanbul, 154 s., Kırmızı Kedi Yayınevi.

Atasü, Erendiz (2000), *Gençliğin O Yakıcı Mevsimi*, 2. Baskı (İlk baskı 1999), Ankara, 176 s., Bilgi Yayınevi.

Bıçakçı, Barış (2012), *Sinek Isırıklarının Müellifi*, 2. Baskı (İlk baskı 2011), İstanbul, 166 s., İletişim Yayınları.

Edgü, Ferit (2009), *Eylülün Gölgesinde Bir Yazdı*, (İlk baskı 1988, Ada Yayınları), İstanbul, 118 s., Can Yayınları.

Erbil, Leylâ (2011), *Kalan*, İstanbul, 239 s., İş Bankası Kültür Yayınları.

Erdoğan, Aslı (2006), *Kırmızı Pelerinli Kent*, 6. Baskı (İlk baskı 1998, Adam Yayınları), İstanbul, 143 s., Everest Yayınları.

Ergün, Sine (2012), *Bazen Hayat*, İstanbul, 92 s., Can Yayınları.

- Kaygusuz, Sema (2010), *Sandık Lekesi*, 5. Baskı (İlk baskı 2000, Can Yayınları), 81 s., Doğan Kitap.
- Kür, Pınar (2008), *Bir Cinayet Romanı*, 8. Baskı (İlk baskı 1989, Can Yayınları), İstanbul, 383 s., Everest Yayınları.
- Menteş, Murat (2005), *Dublörün Dilemması*, 3. Baskı (İlk baskı 2005), İstanbul, 263 s., İletişim Yayınları.
- Oker, Celil (2005), *Bir Şapka Bir Tabanca*, İstanbul, 365 s., Merkez Kitapçılık.
- Şentekin, Derviş (2011), *Beş Parasızdım ve Kadın Çok Güzeldi*, İstanbul, 276 s., Kırmızı Kedi Yayınevi.
- Tamer, Ülkü (2002), *Alleben Öyküleri*, İstanbul, (İlk baskı 1991, Can Yayınları), 58 s., Yapı Kredi Yayınları.
- Tosun, Yalçın (2011), *Peruk Gibi Hüznü*, İstanbul, 115 s., Yapı Kredi Yayınları.

Yararlanılan Eserler

- Akalın, Ş. Halûk vd. (2008), *Yabancı Sözlere Karşılıklar Kılavuzu*, Ankara, 123 s., Öncü Basımevi, TDK Yayınları: 918.
- Demiray, Kemal (1972), *Batı Dilleri Sözcüklerine Karşılıklar Kılavuzu*, Ankara, 71 s., AÜ Basımevi, TDK Yayınları: 355.
- TDAK (1935), *Osmanlıcadan Türkçeye Cep Kılavuzu*, İstanbul, 371 s., Devlet Basımevi.
- TDK (1960), *Sade Türkçe Kılavuzu*, Ankara, 205 s., TTK Basımevi, TDK Yayınları: 181.
- TDK (1978), *Özleştirme Kılavuzu*, Ankara, 195 s., AÜ Basımevi, TDK Yayınları: 446.
- TDK (2002), *Yabancı Kelimelere Karşılıklar*, Genişletilmiş 2. Baskı, Ankara, 202 s., TRT Basın ve Yayın Müd. Tesisleri, TDK Yayınları: 708.
- Türkiye Türkçesi Ağzları Sözlüğü*, <http://tdk.org.tr>